

KNNV
vereniging
voor veldbiologie

Jaargang 4 nr 4 oktober 2016

*Gezamenlijke uitgave
KNNV en IVN
in Noord West Overijssel*

Koppel

KNNV Koninklijke Nederlandse
Natuurhistorische Vereniging,
vereniging voor veldbiologie

KNNV Afdelingsbestuur
Postbus 171 8330 AD Steenwijk

Bankrek.nr: NL95INGB0001027674 t.n.v.
KNNV afd.
De Noordwesthoek Steenwijk.

Voorzitter en Redactiesecretaris

Ton Bode, 0521 512074
voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl

Secretaris Thijs Krösschell, 0521 795081
secretaris@noordwesthoek.knnv.nl

Tweede secretaris Tilly Berkenbosch,
0513 688463
tilly.berkenbosch@planet.nl

Penningmeester en ledenadministratie
Annette Bos, 06 51387138
penningmeester@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid Emile de Leeuw,
0561 477880
1awfs@xs4all.nl

Bestuurslid Greet Sanderse
greet.sanderse@home.nl

Bestuurslid vacant

Waarnemingen Ton Bode,
0521 512074
ton.bode@planet.nl

IVN Vereniging voor natuureducatie en
duurzaamheid.

IVN Afdelingsbestuur
Postadres Havezatherweg 5
8066 PB Belt-Schutsloot

Bankrek.nr:NL45INGB0000342784 t.n.v.
IVN afd. Noordwest Overijssel Steenwijk

Voorzitter Rian Hoogma
Binnenpad 44 8355 BS Giethoorn
0521 362279
jagerhoogma@hotmail.com

Secretaris Lute Nederhoed
Havezatherweg 5 8066 PB Belt-Schutsloot
038 3866589
ivn-secr@solcon.nl

Ledenadministratie Lyda Feenstra,
de Hilde 4, 7948 DS, Nijeveen
0522 251098
lydafeenstra45@gmail.com

Penningmeester Maarten Punt
Venebosweg 2 Ossenzijl 8376 EN
0561 851393
puntm@casema.nl

Bestuurslid Henk Mulder,
Oudeweg 97, 8376 HS Ossenzijl
0561 477574
henkmulder525@gmail.com

Bestuurslid Els Heibrink
Kampstraat 47 8331 GC Steenwijk
0521 510211 06 57187354
elsheibrink@hotmail.com

Werkgroepen KNNV en IVN overzicht coördinatoren

KNNV

Vogelwerkgroep Thijs Krösschell
0521 795081

jmkrosschell@ziggo.nl

Weidevogelbescherming Ynske Ypma
0521 360921

ynskeypma@home.nl

Wintervoeding Jaap de Jong
0521 362389

Plantenwerkgroep Annette Bos
06 51387138

annette.bos@kpnmail.nl

Vlinderwerkgroep Gerrit Padding
0521 516771

gerritpadding@hotmail.com

Geologiewerkgroep Wim Brussee
0521 516373

krebberbrussee@hetnet.nl

Werkgroep Wolterholten Ernst J. Kleis
0521 513845

ej.kleis@hetnet.nl

Lezingen Theo van de Graaf
0521 587345

tvandegraaf@home.nl

Excursies Saskia Holleboom en Hugo Hemelrijk
0521 850963

saskia_holleboom@hotmail.com

Natuur en milieuplatform Henk Plat
0561 452117

henk.plat@planet.nl

Websitebeheer Emile de Leeuw
0561 477880

webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Website

www.knnv.nl/noordwesthoek

Contributie en lidmaatschap
KNNV leden € 30,50
KNNV huisgenootleden € 15,25
NWH en NWH huisgenootleden € 13,00
(nieuwe NWH leden niet meer mogelijk)
De contributie moet voor 1 maart
ontvangen zijn. Opzegging schriftelijk voor
1 november opgeven aan de
ledenadministratie

IVN

Excursies en gidsen Els Heibrink
0521 510211 06 57187354

elsheibrink@hotmail.com

Cursussen Lucille Keur
0561 477574

lkeur@hetnet.nl

Vogels Albert Steenbergen
0521 513547

albertsteenbergen@hotmail.com

PR Jan Feenstra, Nijveen
0522 251098 06 53116070

janfeenstra46@gmail.com

Natuurkoffers contactpersoon
Gerry Teurlinckx

0521 513495

gerryteu@planet.nl

**Werkgroep Jeugd natuurclub
De Weerribben**

Wieke Nijland contactpersoon
0522 244766

janenwieke88@gmail.com

Websitebeheer Louis Volkers
0521 521377

ivn.nwo.web@gmail.com

Website

www.ivn.nl/afdeling/noordwestoverijssel

Contributie IVN € 18,50 per jaar
Leden ontvangen het blad "Koppel" en
"Mens en Natuur", tijdschrift van het
landelijk IVN.
Donateur kan iedereen worden, die geen
werkend lid kan of wil zijn, maar wel het
verenigingswerk wil steunen: bijdrage
€ 18,50 incl "Koppel"
Huisgenotenlid bijdrage € 5,00
Beëindiging van het lidmaatschap IVN
Noordwest Overijssel, via schriftelijke
opzegging bij het secretariaat van het IVN
voor 1 november van het lopende jaar.

INHOUD:

blad 2	van de redactie
blad 3	van de voorzitters
blad 4	uit het IVN bestuur
blad 5	en memoriam
blad 6	een tastbare herinnering
blad 7	column
blad 8	hulp gezocht
blad 9	mijn mooiste stek
blad 12	aandacht voor
blad 17	wandeltip
blad 21	terugblik
blad 24	herfstaster is vlinderlokker
blad 25	activiteiten IVN en KNNV
blad 31	lezingen
blad 33	vooraankondigingen
blad 35	agenda KNNV en IVN
blad 36	agenda

“Koppel”, jaargang 3 , nummer 1, eerste kwartaal 2015.

Natuurtijdschrift “Koppel” is een gezamenlijke uitgave van de KNNV en het IVN.

Redactie : Adrie Janne Westerneng

Vormgever : Gijs Westerneng

Drukwerk: drukkerij Hovens Gréve BV te Steenwijk

Belangrijke informatie voor het aanleveren van kopij:

graag op A5 formaat, via de mail en als **platte tekst (zonder opmaak)**.

geen pdf bestand, foto's op een apart bestand.

Het volgende nummer verschijnt per 1 januari 2017.

Kopij hiervoor graag voor 1 december

Redactieadres Schoolstraat 27 8371 WJ Scheerwolde.

E-mail redactiekoppel@gmail.com

Van de redactie

Als deze uitgave een feit is, bereiden mens en dier zich voor op de herfst. Het weertype van de laatste maanden heeft ons verrast en we kunnen ook nu weer niets anders doen dan ons aanpassen.

Een en ander zal zeker merkbaar zijn tijdens de aangekondigde excursies. Er zijn weer tal van mogelijkheden om er in groepsverband op uit te trekken. Verschillende gidsen zijn actief geweest met de voorbereiding. Voor dit najaar tel ik al zo 11 excursies en 4 lezingen.

Zomaar een greep uit de inzendingen: Theo van de Graaf vraagt aandacht voor de houtsluipwesp en doet uitgebreid verslag van een wandeling over de Delleboersterheide. Wim Brussee geeft invulling aan “Het mooiste plekje” Assel en Kootwijk, de omgeving waar ik recentelijk jeugdherinneringen heb opgehaald. Ton Bode en Jan Feenstra doen verslag over verschillende onderwerpen. Voor nu genoeg informatie om je in te verdiepen.

Zoals u al wist, is dit exemplaar de laatste bijdrage van mijn kant. Momenteel mis ik de flow en de affiniteit met datgene wat het IVN en de KNNV bezighoudt. De hoogste tijd dus om de juiste personen te vinden met meer betrokkenheid. Laten we eerlijk zijn: wat had ik gedaan zonder de bijdrage van Gijs! Het leeuwendeel komt van zijn hand.

Adrie-Janne

Van de voorzitters

Een woordje vooraf

Een zomer is voorbij. Na een aanvankelijk koud en later nat voorjaar brak de zomer aan. Ook die liet op onze vakantiebestemmingen en in de eigen regio een wisselend weerbeeld zien. Wat kou en nattigheid al niet vermag. De invloed op de waarnemingen aan vooral vlinders en andere insecten was duidelijk merkbaar. Zo liet de eerste generatie van de zilveren maan het aardig afweten, maar de tweede generatie deed het erg goed.

Dat ging in elk geval op voor een teltraject bij Dwarsgracht. Een ander effect van het 'slechte weer' is de afwezigheid van een groot aantal wespen. Met de kou ontbrak het voedsel, zodat larven slecht groeiden en met de vele regenval zijn met name veel grondnesten verzopen. Als er daarom deze zomer weinig jonge koninginnen worden geboren, zal dat ook zijn invloed hebben op het aantal beginnende nesten van 2017 waarnaar wij op weg zijn. Voor een onder andere op wespen foeragerende soort als de wespindief moet het haast een slecht broedseizoen zijn geweest.

In de kranten van de afgelopen tijd lezen we twee dingen. De stichting die een otterstation in Leeuwarden heeft, is op zoek naar een tweede vestiging voor een ottercentrum met meer faciliteiten voor voorlichting en educatie in de natuur. Behalve het gebied van de Nieuwkoopse plassen en de Biesbosch is daarvoor ook het nationaal park Weerribben-Wieden in beeld. Wie weet kunnen wij op termijn zo een instelling op 30 hectare grond in onze omgeving verwachten.

Een tweede bericht ging over de aanplant van zeegrasvelden in de Waddenzee. Het blijkt dat de elders verzamelde zaden een schimmel bij zich hebben, die het uitlopen van de zaden tegengaat. Hierdoor keert het zeegras, dat in de jaren dertig uit de Waddenzee verdween, minder 'spontaan' terug dan de verwachting was. Een tegenvaller dus, maar men blijft positief en zal zaden die weer worden uitgezet eerst met een schimmelwerend middel behandelen. Otters en zeegras zijn twee ontwikkelingen om in de gaten te houden en in de toekomst naar uit te kijken.

In eigen kring kijken we weer uit naar de lezingen, excursies en wandelingen die op het programma staan. We rekenen op jullie komst en geniet met ons mee met de leuke dingen die we in de natuur tegen kunnen komen.

Ton Bode en Rian Hoogma

Uit het IVN bestuur

door Jan Feenstra

Tijdens de maandelijkse vergaderingen van het IVN-bestuur zijn weer tal van zaken aan de orde gekomen. We willen hier de volgende noemen:

Evaluatie activiteitenweek Nationaal Park.

Over het algemeen zijn de organisatoren van deze week redelijk tevreden over het geboekte resultaat. Alleen is men tot de slotsom gekomen dat de laatste week van mei niet de meest aantrekkelijke week is voor dit evenement. In de komende jaren zal deze activiteit dan ook worden verschoven naar de laatste week van juni.

Evenement buitencentrum SBB.

Dit evenement vond plaats op zaterdag 13 mei bij het buitencentrum in Ossenzijl. IVN Noordwest-Overijssel was hierbij met een presentatie in een gedeelte van een kraam vertegenwoordigd. Bezoekers konden aan allerlei activiteiten deelnemen. Ook werd een natuurwandeling voor met name kinderen georganiseerd. Namens IVN werd acte de présence gegeven door Colette de Haas-van Harten, Els Heibrink, Roely Luyten en Henk Mulder. Omdat het evenement zeer succesvol is verlopen, besluit het bestuur ook volgend jaar weer deel te nemen.

Manifestatie "Over 't Hek".

IVN heeft dit jaar niet ingeschreven voor deelname aan deze manifestatie. Het bestuur is van mening dat al aan voldoende representatieve activiteiten is meegedaan, zoals de slootjesdagen, het evenement van SBB en de week van het Nationaal Park. Verder is er een doorlopende presentatie van IVN in het buitencentrum in Ossenzijl en wordt ook de nodige voorlichting gegeven via de website en de Facebookpagina.

IVN vogelgroep.

Een vertegenwoordiging van de vogelgroep, bestaande uit Liesbeth Pit en Piet Hein Klip, heeft een gesprek gehad met het bestuur. De groep heeft momenteel 24 leden en moet eigenlijk niet groter worden omdat dit ten koste gaat van de werkbaarheid. Het bestuur respecteert het invoeren van een ledenstop, maar is tegelijkertijd van mening dat naar mogelijkheden moet worden gezocht om belangstellenden, die zich bij de vogelgroep willen aansluiten, toch wat te kunnen bieden. Diverse suggesties worden geopperd waarna de afspraak wordt gemaakt dat de vogelgroep zelf de diverse mogelijkheden zal bekijken en voorstellen zal uitwerken. Voorzitter Rian Hoogma zal contact opnemen met de KNNV, omdat de vogelwerkgroep van deze

vereniging momenteel slapende is en het niet ondenkbaar is dat leden hiervan zich bij de vogelgroep van IVN willen aansluiten.

Bestuursvertegenwoordiging.

Aan elke groepering die binnen IVN Noordwest-Overijssel actief is, zoals de JNC, de vogelgroep, de natuurkoffergroep e.d., zal een bestuurslid worden gekoppeld waar men in geval van problemen, mogelijkheden en dergelijke terecht kan. In de loop van het jaar zal het bestuur vaststellen welk bestuurslid aan welke groepering wordt gekoppeld.

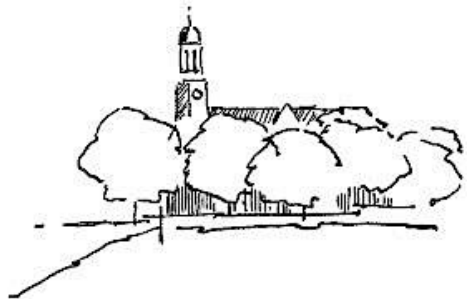
Tot zover deze samenvatting van de onderwerpen die in de afgelopen tijd binnen het IVN-afdelingsbestuur aan de orde zijn geweest. Voor tussentijdse informatie en voor allerlei natuurweetjes kunt u altijd terecht op onze website en/of Facebookpagina.

In memoriam

door Ton Bode

De KNNV afdeling ontving het bericht dat haar lid Joop Rijkkema is overleden. Joop was een actief lid. Tot op hoge leeftijd bezocht hij de bijeenkomsten van de vogelwerkgroep en leidde hij op verzoek meerdere excursies naar enkele door hem geliefde gebieden, zoals het Engelse Werk en de Vreugderijkerwaard bij Zwolle. Vogels waren zijn passie, wat mag blijken uit zijn jarenlange ringwerk aan meerdere soorten. Krijgen ringers tegenwoordig een vergunning voor het ringen in omschreven monitoringprojecten, zoals de soortgerichte vangsten of de plaatsbepaalde vangsten, voor Joop gold nog dat hij over een 'ouderwetse' vergunning beschikte, zodat hij vrijelijk van allerlei soorten (nest)jongen mocht ringen. Door velen is daarvoor een beroep op hem gedaan.

Joop is ook nog enkele jaren voorzitter van 'De Noordwesthoek' geweest, zoals de KNNV afdeling in de volksmond wordt genoemd. Hij verrichtte die taak consciëntieus en leidde de vergaderingen op de van hem bekende ongedwongen wijze. We zullen zijn kennis en inbreng in de afdeling missen.

Een tastbare herinnering

door Sietske Snoeijer

Na het overlijden van Jaap heb ik een herinneringsbank laten plaatsen in het Woldlakebos van Staatsbosbeheer. Dit bos was namelijk tijdens zijn IVN-gidsenopleiding het gebied dat hij met 3 andere cursisten als monitorgebied had uitgekozen. Met z'n vieren (Loek Teurlinckx, Els Heibrink en Rian

kanten in komen. Een van de ingangen vind je vlakbij het nieuwe natuurgebied met de Twitterhut en de Oeverzwaluwwand, aan de Ir. Luteijweg. Vanaf de andere kant, de A.F.Stroinkweg kun je ook op twee manieren het Woldlakebos ingaan. Een bankje voldoet zeker aan een behoefte, want toen ik er met de boswachter liep om de plaats te bepalen, was er een ouder echtpaar dat hem op het gemis hiervan aansprak! Grappig toeval, he?

Hoogma en Jaap dus) hebben ze daar vele uren in alle seizoenen doorgebracht.

In de loop van de jaren is dit een van onze favoriete wandelgebieden geworden. Het bankje staat op een plek halverwege een route van ongeveer een uur, op een T-splitsing.

Ik zou dit hele wandelgebied van harte willen aanbevelen aan alle IVN-ers en KNNV-ers. Je kunt er van verschillende

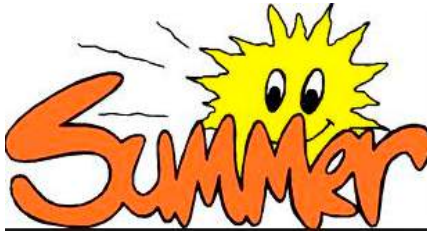
Koppel oktober 2016

blad 6

COLUMN

door Adrie-Janne

Zomerse perikelen

Het zonnetje schijnt, de lucht is blauw en de tuinstoel lokt me naar buiten. Een heerlijk moment om van te genieten. Ik zoek een boek op en mijn bril en zak lekker onderuit. Ik probeer me op de inhoud te concentreren, maar het is me al gauw duidelijk: mijn omgeving gaat dit keer niet meewerken.

We hebben er allemaal mee te maken. Buren, of te wel geluidsoverlast.

Sommige geluiden werken blijkbaar aanstekelijk. Ergens begint een grasmaaier zijn werk te doen. Het geluid doet me denken aan een legervoertuig. Als een vorst torent mijn buurman boven zijn machine uit en hij houdt het lang vol. Er moeten heel wat achtjes gedraaid worden. Gemak dient de mens. Als alle grassprietjes zijn gekortwiekt, neemt een andere buur het klusje over. Aan de andere kant van de tuin zoekt een buurman naar een oplossing voor zijn erfafscheiding en de familie mag meedenken. Er wordt druk overleg gepleegd en ik denk, dat de geplande schuur vanmiddag theorie zal blijven.

Weer een ander is zijn voetbalveld zat. Er rijdt een vrachtauto voor, die stenen uitlaadt voor een sierbestrating. Heeft u wel eens zo'n drilapparaat gehoord, dat ervoor gaat zorgen, dat die stenen niet op de loop gaan?

En achter de heg ligt een piepklein hondje op de loer. Bij het geringste geluid doet ze wat een hond behoort te doen en dat is blaffen. Bij mooi weer is haar batterij dan ook extra opgeladen en gaat ze door tot in de vroege uurtjes. Aan weer een andere kant komen nieuwe buren het ouderlijk huis bewonen, dat lange tijd heeft leeggestaan. Reden genoeg voor een flinke opknabbeurt. Het stulpje wordt in de steigers gehesen en het afbreken gaat beginnen, vergezeld van de toppers op radio 538. Gezellig toch!

Maar het kan blijkbaar nog gekker! Ineens klinkt er een enorme knal, alsof er een bom ontploft en je zou denken, dat de wereld vergaat! Mijn hart zit in mijn keel. Hier kan niemand tegenop. Het rommelt nog even door en dan.....wordt het zowaar STIL. Iedereen is uit het veld geslagen. Later hoor ik, dat het een vliegtuig was, dat door de geluidsbarrière heen vloog! Ik leg mijn boek weg en loop naar de schuur. Weet je wat? Ik ga lekker gras maaien!

KOPPEL OP ZOEK NAAR REDACTEUR EN VORMGEVER

Na gedurende een reeks van jaren de redactie en vormgeving te hebben verzorgd Van in eerste instantie het Moerasblad van IVN en daarna Koppel, het gezamenlijke verenigingsblad van IVN en KNNV, hebben Adrie Janne en Gijs Westerneng te kennen gegeven deze taken te willen neerleggen. De wederzijdse besturen betreuren dit besluit, maar willen daarnaast hun respect en waardering uitspreken voor de geweldige manier, waarop Adrie Janne en Gijs jarenlang invulling aan het verenigingsblad hebben gegeven. Gelukkig hebben ze zich bereid verklaard hun medewerking te blijven verlenen aan de eerstkomende nummers van Koppel, zodat degenen die hun taak zullen overnemen voldoende tijd krijgen zich in te werken.

Oproep

Wie heeft er interesse om de taken van redacteur en/of vormgever op zich te nemen? In het kort komen de werkzaamheden op het volgende neer:

Redacteur: Hij/zij verzamelt de binnengekomen artikelen en foto's en controleert de teksten. Nadat de periode waarin kopij kan worden ingestuurd is verstreken, maakt hij/zij van alle artikelen in volgorde van belangrijkheid 1 document in word of een ander

formaat en geeft per artikel aan welke foto's, die van te voren zijn genummerd, moeten worden opgenomen.

Vervolgens gaan het document en de foto's naar de vormgever.

Vormgever: Hij/zij maakt aan de hand van het document van de redacteur de lay-out van het blad. Dat behelst niet alleen de indeling, maar ook de koppen boven de artikelen, het inbrengen van de foto's en het gebruiken van verschillende lettertypes, kortom de grafische vormgeving. Nadat de lay-out gereed is, gaat het geheel naar de drukkerij, die het eindproduct verzorgt.

Nadat de boekjes zijn gedrukt worden ze bij de drukkerij afgehaald en gereed gemaakt voor verzending (onder andere etiketteren). Ten slotte worden ze ter post bezorgd. Deze werkzaamheden worden nu door Adrie Janne en Gijs, eventueel bijgestaan door enkele vrijwilligers, uitgevoerd, maar zouden ook door anderen kunnen worden gedaan.

Wie voelt er iets voor een deel van bovengenoemde taken uit te voeren? Als je ervaring hebt is dat uiteraard een pré, maar zo niet, dan kunnen de nodige handelingen worden aangeleerd. Enige affiniteit met computers is een must evenals een goede kennis van de Nederlandse taal.

Belangstelling? Neem dan voor nadere informatie of om je aan te melden op

uiterlijk 15 oktober contact op met Jan Feenstra, PR-coördinator, telefoon 0522-251098 of e-mail janfeenstra46@gmail.com. We zijn je bij voorbaat zeer erkentelijk.

De wederzijdse besturen

Wie lijkt het leuk om

door Ton Bode

in 2017 voorbereidingen te treffen om in 2018 een dag te organiseren voor de IVN en KNNV afdelingen, waarop in een nader te bepalen omgeving zoveel mogelijk soorten worden gespot. Elders in het land wordt zo'n dag een 1000-4soortendag genoemd. Soms haalt men dat aantal (ruim) en soms ligt het aantal waargenomen soorten er onder. Het gaat op zo een dag dan ook niet om het getal, maar om het idee dat

erachter zit.

Het doel is om gezamenlijk op te trekken en de verschillende soortgroepen onder de loep te nemen. Planten, vogels en vlinders liggen dan misschien voor de hand, maar ook op het gebied van de overige geleedpotigen, zoals libellen, vliegen en sprinkhanen en dat van de paddenstoelen en mossen valt op zo'n dag veel te ontdekken. Door het organiseren van meer excursies op één dag of door het in kleine groepjes er op uit trekken kunnen de gestelde doelen gehaald worden. Omdat zo'n dag of weekend veel voorbereiding vraagt, zijn onze besturen op zoek naar enkele enthousiaste leden die de kar van de organisatie voor zo een dag willen trekken.

Opgave kan bij de secretarissen of bij één van de andere leden van het bestuur. Wie biedt zich voor deze klus aan?

Mijn mooiste stek

door Wim Brussee

Wanneer je de gelegenheid krijgt om over 'Mijn mooiste stek' te schrijven, een gebied dat je erg aanspreekt, weet je eerst niet welk stekkie je uit zult kiezen: er zijn er zoveel.

Maar al snel dacht ik, laat ik eens iets vertellen over de Asselse Heide. Dat komt zo.

Ik ben geboren in Apeldoorn en toen ik eenmaal mee kon fietsen, reden we, als het een warme zomerdag was, met het gezin richting Hoog Soeren. Na het passeren van dit dorp begon een bijzonder steile afdaling en als je daar vanaf was geracet, kwam je ineens vanuit het relatief donkere, want schaduwrijke, bos in het open veld aan. Zo plotseling in deze lichte omgeving aankomen, waar de temperatuur hoger en de reuk anders was, gaf altijd een prettig gevoel dat ik het beste als 'vrij' kan omschrijven. De

hele ruimte voor je uit was bedekt met (soms bloeiende) heide en bovendien had je de eerste paar kilometer niets meer te vrezen van 'zware heuvels' waar je tegenop moest fietsen. In het gehuchtje Assel aangekomen gingen we van hier nog iets verder, naar de Kootwijkse

Zandverstuiving, waar het heerlijk spelen was. Vooral de Dikke Bart (bij ons in de familie de Kale Bart genoemd) was een forse heuvel waar je best een hele middag op spelen wilde. De eerste kennismaking van de Asselse Heide was dus eigenlijk een gebied waar ik doorheen fietste.

Dit gebied heeft een lange historie. Lang geleden kwam het opschuivende landijs tot stilstand op (onder andere) de Veluwe, smolt daar (en daarna steeds noordelijker) toen het klimaat na de Saliën-ijstijd warmer werd. Wat achterbleef en vanaf die tijd zichtbaar werd op deze plek, waren grote stuwwalcomplexen. De zojuist geschetste fietstocht loopt over een deel daarvan.

De Asselse Heide maakt tegenwoordig deel uit van het Kroondomein Het Loo. Dat bestaat uit de Koninklijke Houtvesterij Het Loo (9700 hectare) en het Paleispark (650 hectare). Samen meten ze dus ruim 10.000 hectare (vergelijk dit met het park De Hoge Veluwe, dat 5.400 hectare groot is). Vroeger werd het Kroondomein vooral voor jacht en bosbouw gebruikt. Tegenwoordig is het, hoewel er enkele dorpen in liggen en het gebied doorsneden wordt door een aantal wegen en een spoorlijn, een min of meer aaneengesloten natuurgebied waarin het grof wild grotendeels vrije bewegingsruimte heeft. De bospercelen hier hebben soms prachtige namen, zoals Pomphul, Dikke Gat, De Veentjes, Tribune, Branddeeling, Kruisjesdal, Hertendal. Het zuidelijkste deel van het Kroondomein bestaat uit het hier beschreven favoriete gebied. Zie voor een kaart eventueel <https://www.kroondomeinhetloo.nl/media/1052/wandelkaart-houtvesterij.pdf>

De Asselse Heide wordt aan de oostkant bij Hoog Soeren begrensd door bos. Hoog Soeren ligt inderdaad 'hoog', op 88 meter NAP. Hier vlakbij was de bron waarvan in 1685, in opdracht van stadhouder-koning Willem III, het water vandaan kwam dat via een 10 kilometer lang gresbuisenstelsel aangesloten was op de fontein van Het Loo. Deze kon daardoor een hoogte van 13,50 meter bereiken. Dat wilde Willem, omdat 'zijn' fontein die van de Franse koning Lodewijk XIV, behorend bij het paleis van Versailles, in hoogte overtrof.

Is men de heuvel in zuidwestelijke richting afgefietst en bereikt men de hei, dan ligt in deze buurt een boerderij, de enige in een wijde omgeving. Toen ik voor 'De Bonte Specht', een afdeling van de CJN (Christelijke Jeugdbond van Natuurvrienden), die in Apeldoorn zo'n dertig leden had, een weekendkamp organiseerde in de vroege herfst, mochten we op deze boerderij bivakkeren. In de natuur hieromheen hielden we excursies te midden van nog deels bloeiende heide. De meest spectaculaire excursie was natuurlijk die van het luisteren naar de herten 's avonds. Niet dat deze avondexcursie een vanzelfsprekend luistersucces was, want de herten konden zich over bijzonder grote afstanden verplaatsen en bijvoorbeeld de ene avond bij Assel zijn, maar zich de volgende avond 10 kilometer verderop bij Niersen of Gortel ophouden. Zo'n kamp (voor de insiders het Burlkamp geheten) hielden we een paar jaar achter elkaar en tijdens een ervan zag ik voor het eerst 'vallende sterren' (het verbranden van stofdeeltjes, meteoroiden, in de hoge atmosfeer).

Aan de zuidkant wordt de Asselse Heide begrensd door de spoorlijn Apeldoorn-Amersfoort. Omdat de spoorlijn hier over het hoge zandmassief bij Assel moest, is er bij de aanleg in 1888 met schop en kruiwagen een diepe sleuf door de Asselseberg gegraven. Verder werden aan beide zijden van deze berg ongeveer 9 kilometer lange hellingen aangelegd. Nadat dit enorme karwei af was, moest tussen Apeldoorn en Assel en tussen Assel en Stroe toch nog steeds meer dan 25 meter stijging, respectievelijk daling, overwonnen worden. Als je nu bovenop een van de zijwallen van

de uitgraving staat, kun je de trein van bovenaf voorbij zien rijden. Dat vond ik een prachtig gezicht en met fiets of brommer heb ik menigmaal de tocht naar mijn geliefde stekje gemaakt om de spoorlijn met z'n treinen te bekijken. Bij een van de bezoeken aan deze zijde van de Asselse Heide kwam ik voor het eerst een adder tegen. Best bijzonder, zo ineens en binnen een meter van je vandaan. Ook werd aan de rand van de heide zo nu en dan een hagedis gespot.

Aan de westkant is het Bosreservaat Dassenberg gelegen. Hier liepen we op Oudejaarsdag vanuit Apeldoorn overheen, een mooie wandeling. Ook ben ik hier eens met een stel collega's uit Amsterdam naartoe gegaan in de bronstijd van de herten. Ze waren goed te horen die avond, al klonken ze van ver. Ik kon die avond ook mooie geluidsoptnames van de herten maken. Wat echter die avond veel spannender was, waren de wilde zwijnen vlak bij ons in de buurt. Je zag ze niet,

hoorde ze wel. Maar al deze dingen moet je vandaag de dag niet meer proberen te doen; op deze plek althans niet, tenzij je van (bijzonder hoge) bekeuringen houdt. Dit deel van de Asselse Heide is namelijk het gehele jaar door streng verboden tegenwoordig: het is een rustgebied geworden. Dan maar naar de uitspanning bij de spoorwegovergang, als je toch in de buurt van de Dassenberg wilt zijn.

Bij de noordkant ten slotte kun je moeilijk komen, want daarvoor moet je de gehele hei oversteken. Er zijn (waren) hier enkele vochtige plekken waar we met de CJN naar beenbreek zochten (en vonden).

De Asselse Heide stond van oudsher bekend vanwege de ijzerwinning, de grond bevat namelijk veel (ijzer-)slakken. Maar dat moet allemaal wel lang geleden zijn. In de jaren zeventig viel op dat de grote stukken heide begrensd waren door zogenaamde brandgangen (metersbrede zandstroken). Die zijn nu gedeeltelijk 'vergrast'. Heel mooi, en bijna vanzelfsprekend, was de alom en altijd aanwezige veldleeuwerik op deze heide. Deze is er nu niet meer zo vaak; soms is het er, wat deze vogel betreft, stil.

Dit jaar reden we op 9 april met de Geologiegroep over de Asselse Heide, we waren toen op weg naar Radio Kootwijk. Het was er anders dan voorheen: meer gras dan hei en veel boompjes. De vennetjes zijn alleen nog gevuld na veel regenval. Het lijkt met deze vernieuwingen een sombere afsluiting van dit stukje te worden, maar dat is niet zo bedoeld, want het gebied mag dan veranderd zijn, nog altijd is het bijzonder mooi, rustig en uitgestrekt.

Informatieavond Natuurgidsenopleiding Zuidwest Drenthe

De IVN-afdelingen Westerveld en Hoogeveen en de Natuurvereniging Zuidwolde organiseren op woensdagavond 28 september in Ruinen een informatieavond over de nieuwe Natuurgidsenopleiding. De opleiding, die ongeveer anderhalf

jaar duurt, start in januari 2017 en is bedoeld voor iedereen die zich actief in wil zetten voor de natuur: als gids of als organisator van educatieve activiteiten.

De cursus is een kaderopleiding van het IVN. Als cursist doe je in ongeveer vijftig lessen kennis en vaardigheden op om groene activiteiten te organiseren en begeleiden. De aandacht gaat uit naar hart, hoofd en handen: genieten van de

natuur, meer te weten komen over planten en dieren en praktisch bezig zijn. Tijdens cursusavonden en excursies krijgen cursisten een brede basiskennis van natuur en milieu in – vooral – Zuidwest Drenthe. De cursisten leren hoe ze zelf informatie kunnen verzamelen en kennis kunnen overbrengen. Ze verdiepen zich in het werk van de organiserende natuurverenigingen.

Het is voor het eerst dat de drie natuurverenigingen samen deze opleidingen organiseren. De drie verenigingen zijn actief in Zuidwest Drenthe: bijvoorbeeld in de nationale parken het Drents Friese Wold en het Dwingelderveld en in het Reestdal. De locatie waar de theorieavonden van de opleiding plaatsvinden, bevindt zich in een van de Nationale parken: het bezoekerscentrum van Natuurmonumenten aan de Benderse in Ruinen. Naast de theorieavonden, die steeds op woensdag worden gehouden, maken ook praktijkochtenden en excursies op zaterdagochtenden deel uit van de cursus.

Na afronding van de cursus, medio 2018, ontvangen deelnemers het erkende diploma IVN-natuurgids. De cursus staat open voor alle belangstellenden. Deelnamekosten zijn 350 euro (inclusief lesmateriaal). Vooropleiding is niet vereist, wel hart voor de natuur en zin om met mensen en kinderen om te gaan. Voor wie meer wil weten: op woensdagavond 28 september is er een informatieavond in het bezoekerscentrum van Natuurmonumenten aan de Benderse in Ruinen, aanvang 19.30 uur.

Meer informatie:

Internet: natuurgidsenopleiding.blogspot.nl

E-mail: natuurgidsencursus@gmail.com

NIET MEER ZOEKEN!

DRUKKERIJ HOVENS GRÉVE B.V.

*levert al meer dan 145 jaar alle soorten drukwerk.
Ook voor fotocopieën en digitaal printen kunt u er terecht.*

*Het productaat
"Kolleverancier"
garandeert u
kwaliteit.*

ONNA STRAAT 11-13 8331 HL STEENWIJK E-MAIL: INFO@HOVENSGREVE.NL	TELEFOON (0521) 52 26 00 TELEFAX (0521) 52 27 00 INTERNET: WWW.HOVENSGREVE.NL
--	---

IVN NOORDWEST-OVERIJSSSEL PRESENTEERT ZICH

door Jan Feenstra

Door zich op beurzen, tentoonstellingen en andere manifestaties te presenteren, geeft IVN Noordwest-Overijssel invulling aan de doelstelling om de natuur dichterbij het grote publiek te brengen. Op de foto is te zien op welke wijze IVN Noordwest-Overijssel zich presenteert in het buitencentrum van Staatsbosbeheer in Ossenzijl. De bezoekers kunnen door middel van boeken, brochures en filmpjes kennis nemen van de unieke flora en fauna in de Weerribben. Mede dankzij bestuurslid Henk Mulder, bijgestaan door enkele enthousiaste vrijwilligers, is deze fraaie presentatie tot stand gekomen.

De verspreiding van soorten op kaart en informatie in tijdschriften

door Ton Bode

In de wereld van het verspreidingsonderzoek, dat door veel vrijwilligers wordt ondersteund, zijn veel publicaties verschenen. Veel artikelen in tijdschriften, eindverslagen in de vorm van rapporten en dikke, vaak luxe uitgevoerde boekwerken zijn op de markt gekomen om alle medewerkers op de hoogte te houden van de resultaten die bij deze onderzoeken zijn geboekt. De verspreiding van soorten wordt dan visueel in een kaartbeeld vastgelegd. Afhankelijk van het type onderzoek of de soortgroep waar het over gaat, kan dat op kaarten waarop Nederland verdeeld is in
blad 14

koppel oktober 2016

(atlas)blokken van 1x1, 5x5, 10x10 of 12,5x12,5 km. Omdat de gegevens in papieren publicaties door voortschrijdend inzicht snel kunnen verouderen, is er een internetsysteem voor actuele kaarten gebouwd, dat bij de tijd wordt gehouden. Ben je dan nieuwsgierig naar hoe een soort of soortgroep er voor staat, of wil je weten of een bepaalde soort wel in onze omgeving voorkomt, dan is dat eenvoudig op te zoeken. Voor hogere planten, mossen, korstmossen, paddenstoelen, kranswieren, weekdieren en zoogdieren bestaat er al zo een 'levende atlas'. Bij de kaarten is dan aanvullende informatie vermeld.

Nieuwsgierig? Kijk op verspreidingsatlas.nl en laat je verrassen.

De informatie die bij bovengenoemde kaarten staat is basisinformatie die vooral op de verspreiding betrekking heeft. Maar natuurlijk is er veel meer te lezen over de natuur. We hebben zelf Koppel, Mens en Natuur van het IVN en Natura van de KNNV. Daarnaast hebben de landelijke organisaties zoals Sovon, Zoogdiervereniging en de Vlinderstichting hun eigen website met veel informatie en geven zij een eigen tijdschrift uit. Omdat veel oude nummers en artikelen niet meer beschikbaar zijn, is er een systeem opgezet om die 'informatie van toen' nog wel na te kunnen slaan. Dat geldt ook voor meerdere werkgroepen die landelijk werkzaam zijn. Zo zijn er van 28 organisaties meer dan 60.000 artikelen te raadplegen. Met goede zoekfuncties kom je al gauw tot de soort, de soortgroep of het gebied waarnaar je eigen interesse uitgaat. Er zijn al tijdschriften beschikbaar op het gebied van beheer van natuurterreinen, geologie, planten en mossen, vlinders, libellen en andere insecten, vogels en vogeltrek en zoogdieren. Als je dit leuk vindt, kijk dan eens op de webpagina natuurtijdschriften.nl en verwonder je over de hoeveelheid informatie die daar al te vinden is.

Voor beide onderwerpen geldt dat in de toekomst meer informatie op deze wijze beschikbaar komt.

Een wonderlijk insect door Theo van de Graaf

Op 3 november 2015 maakte ik met vriend Ate een wandeling door het Ketliker Skar bij Mildam. We waren op zoek naar paddenstoelen. Voor dat moment van het jaar was het prachtig weer. Er stond weinig wind, de zon scheen volop en de temperatuur liep op tot een aangename 17° Celsius. Dat mooie weer zal er wel toe bijgedragen hebben dat we

een bijzondere ontdekking deden. Terwijl we stil stonden bij een boomstam die begroeid was met grijze gaatjeszwammen, zagen we een zeer lang insect voor onze neuzen over de stam lopen. Hoewel onze hoofden zich op nauwelijks een halve meter van de stam bevonden, scheen het insect zich van onze aanwezigheid niets aan te trekken. Dat maakte het ook

mogelijk om met de compactcamera van zeer dichtbij enkele opnames te maken die helaas niet optimaal van kwaliteit werden. Toch is op de bijgevoegde foto's het gedrag goed te zien.

Het gaat om een houtsluipwesp, *Rhyssa persuasoria*. Op foto 1 is het insect in de volle lengte te zien. Inclusief de legboor meet het dier zo'n 7 à 8 cm, waarvan de legboor ongeveer 40 mm voor zijn rekening neemt. De legboor maakt duidelijk dat het hier een vrouwtje betreft.

Ze is op zoek naar de larven van reuzenhoutwespen die zich in het hout bevinden. Men vermoedt dat ze die vindt door te luisteren naar de knaaggeluiden die deze larven maken. Heeft ze eenmaal een larf opgespoord, dan wil ze daar een ei op leggen. Om dat te bereiken moet ze de legboor op de juiste plaats in positie brengen. Dat is te zien op foto 2. Vervolgens brengt

ze het achterlijf omhoog om de boor in de goede stand te brengen. Op foto 3 is te zien hoe ze het achterlijf sterk ombuigt en de legboor nu schuin in het hout steekt. De twee helften van de legboor draaien zeer snel voor- en achterwaarts en boren in het hout als een miniatuur-drilboor. Er kan een gat geboord worden tot wel vijf centimeter diep. Hoe dat kan met een boor van vier centimeter is mij niet duidelijk. Het hele boorproces kan wel 20 tot 40 minuten duren. Naast de larf van de houtwesp wordt één ei gelegd. De larf die uit dit ei komt, voedt zich van buitenaf met de gastheer. Eerst worden de minder belangrijke delen gegeten, zodat de gastheer zo lang mogelijk in leven en dus vers blijft. De larf overwintert en verpopt zich in de lente. Tenslotte kruipt er geen houtwesp uit het hout, maar een houtsluipwesp. Beide soorten leven in naaldbossen.

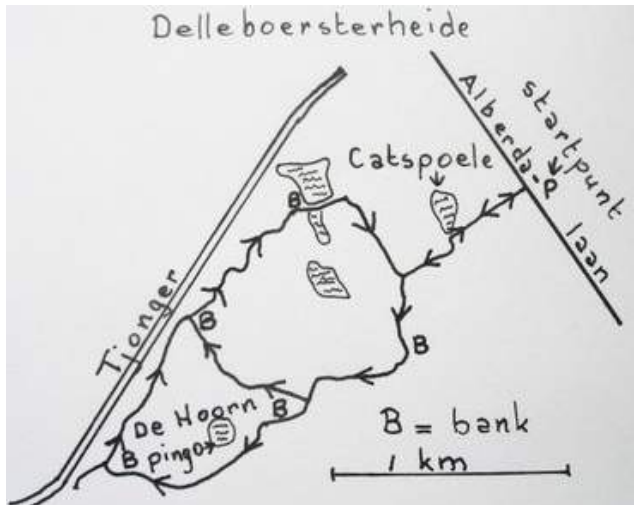
Wandeltip Delleboersterheide – 4 of 5,5 km

door Theo van de Graaf

Deze wandeling kan een beetje avontuurlijk zijn. Er lopen in het gebied Schotse Hooglanders, Exmoorpony's en Drentse heideschappen vrij rond. Geen van deze dieren gedraagt zich gewoonlijk agressief. Toch verdient het aanbeveling voorzichtig te zijn, vooral als er kalfjes of veulens aanwezig zijn. Loop in elk geval niet tussen de dieren door en houd enige afstand. Dat kan soms betekenen dat je weg versperd is en dat je zelf een alternatieve route moet zoeken, bijvoorbeeld door het bos.

De lange route is niet mogelijk tussen 15 maart en 1 juli.

Startpunt: Neem op de A32 afslag 8, Wolvega. Aan het einde van de afrit rechtsaf, richting Oosterwolde. Na 9 km over de N351 komen we uit op een rotonde. Neem hier de derde afslag, richting Oldeberkoop. Op de kruising in Oldeberkoop rechtsaf, het dorp in. Blijf deze weg ruim drie kilometer volgen en ga op de driesprong met de Alberdalaan linksaf. Na een kilometer is er rechts een kleine parkeerplaats met een informatie-bord. Dit is ons startpunt.

Routebeschrijving:

a. Steek de weg over en volg het zandpad. In de tuin bij het eerste huis, Klein Delleburen, zien we paardenkastanje, tamme kastanje, linde en zomereik. In de omgeving van deze tuin zitten heel wat vogels: merel, zanglijster, vink, boomklever, koolmees, pimpelmees en ringmus zijn er heel gewone verschijningen. In 2016 broedde er de bonte vliegenvanger in een van de nestkastjes. Ook de grauwe vliegenvanger was aanwezig. Na 300 m komen we bij een afslag naar de Catspoele. Op het informatiebord lezen we over de dieren die hier voorkomen: poelkikker, dodaars, das en vele soorten libellen. In de omgeving van de plas is ook elk jaar de wiewaal te horen. Vanaf het plankier hebben we goed uitzicht over de plas. Voor It Catshûs gaan we linksaf, een klaphekje door. Links zien we het heuvelachtige terrein

van een dassenburcht, waarschijnlijk niet meer bewoond.

is **b**. We volgen nu de rode paaltjesroute. Links zien we een moerasgebied met grote lisdodde. We lopen over een weiland waar in de herfst grote parasolzwammen te zien zijn. Nadat we een klaphekje gepasseerd zijn,

houden we schuin links aan (dus niet linksaf) en terwijl we de rode route volgen koersen we af op een bankje dat we in verte op een heuvel zien. Langs het soms behoorlijk drassige pad zien we in de zomer het kleine, maar ozo mooie stijve ogentroost. Ook bloeit de egelboterbloem hier massaal, te herkennen aan de kleine gele bloemen en het langwerpige blad. Vanaf de heuvel hebben we een prachtig uitzicht over het heideterrein dat de aanblik biedt van een savanne (1). Let hier op roodborstapuit en geelgors.

c. Op 100 m voorbij het bankje gaan we rechtsaf. Links en rechts zien we plekken die enkele jaren geleden afgeplagd zijn. Jonge heidestruiken hebben zich alweer aardig ontwikkeld. Even verderop lopen we door een bosje. Zodra we het bosje uit zijn, zien we 20 m verderop een oude eenzame grove den rechts van het pad. Tegenover die den gaat een smal paadje linksaf de hei in. Volg dit paadje in de zomer een stukje, bijvoorbeeld 200m. Kijk goed in de slenk links van je. Bijna onder in de slenk zie je in juni tot augustus de gele bloeiaren van beenbreek (2). In augustus bloeit hier ook de klokjesgentiaan. En let ook op de vele heideblauwtjes. We keren terug naar het hoofdpad en vervolgen onze weg tot een driesprong met een wandelnetwerkpaaltje, knooppunt 83. Hier moeten we kiezen voor de korte of de lange route. Lees voor de korte route verder bij d. Lees voor de lange route verder bij e.

d. Voor de korte route moeten we rechtsaf en de blauwe paaltjes volgen. Het is leuk om eerst toch nog even rechtdoor te lopen om de plaggenhut in het bosje te bekijken. Tussen 15 maart en 1 juli mag je niet verder dan dit bosje. Nadat we bij knooppunt 83 rechtsaf gegaan zijn, steken we de hei over. Na 600 m komen we op een grasveldje met een bank. Hier gaan we rechtsaf. Lees verder bij f.

e. Voor de lange route gaan we rechtdoor. We lopen door een bosje met een plaggenhut. Na het bosje komen we in De Hoorn (3). We passeren al gauw een oude meander van de Tjonger. Als we er in de zomer even langs lopen zien we o. a. kikkerbeet, moerasvergeet-mij-nietje, gele lis en akkermunt (4). Na ruim een halve kilometer komen we uit bij een bankje bij enkele grote bomen (knooppunt 86). Hier rechtsaf. Het is de moeite waard om toch ook even linksaf te gaan en naar het grote hek in de verte te lopen. Halverwege krijg je naar links uitzicht op een volgende oude meander. Hier kun je watervogels aantreffen en op de weilanden in de verte lopen soms reeën. Bij het hek krijg je uitzicht op de huidige Tjonger, die hier terecht ook wel Tjongerkanaal genoemd wordt. We gaan weer terug naar de bank en lopen even verderop langs een oude waterloop waar we veerdelig tandzaad aantreffen en weer veel akkermunt.

f. We komen op een punt waar de blauwe en de rode route samenkomen. Hebben we de kortere blauwe route gevolgd, dan gaan we op dit punt rechtsaf. Hebben we de langere rode route gevolgd, dan gaan we rechtdoor. We gaan nu de blauwe route volgen. (Ook op dit punt is het mogelijk om naar de Tjonger te lopen. Volg dan nog even de rode paaltjes het bos in. Rechts zien we weer een oude rivierloop.) We lopen een kilometer door het bos. Halverwege passeren we aan onze linkerhand een open veldje waar veel blauwe knoop en tormentil groeit. We passeren een bruggetje tussen twee plassen door. Je waant je hier in Scandinavië en verwacht elk moment dat er een eland uit het bos tevoorschijn komt. Direct aan de overkant van het bruggetje vind je rechts in het oeverlandschap de kleine zonnedauw. Het is wel even zoeken. Ongeveer 500 m na het bruggetje stuiten we weer op de rode route. Hier linksaf en terug naar de parkeerplaats.

1. De **Delleboersterheide** is in bezit van It Fryske Gea. In 1951 zijn de eerste aankopen gedaan en sindsdien heeft men veel gedaan om het gebied in zijn oorspronkelijke staat terug te brengen. Nu zien we een golvend landschap van dekzand met kommen waarin zich veen heeft gevormd. Open heideterrein met veenputten erin is omringd door bos. Hier en daar is de heide geplagd. Vennen en oude meanders van de Tjonger zijn opgeschoond en sloten zijn gedempt om de oude waterhuishouding te herstellen. Doordat er stuwen zijn geplaatst, is de waterstand verhoogd, waardoor de vennen niet meer droog komen te staan. Het resultaat is dat de scherpe contrasten tussen de verschillende delen van het terrein zijn vervaagd. Het is meer een geheel geworden met veel gradaties in de leefomstandigheden.

2. Beenbreek is een lid van de leliëfamilie dat bloeit in juli met een tros van stervormige gele bloemen.

De bloeistengels steken juist boven de lage vegetatie uit en vallen daardoor goed op. Nog opvallender is de plant als de vruchten rijp zijn en een mooie bruinoranje kleur bezitten. Het is een zeldzame plant die vooral voorkomt in Drenthe en het zuidoosten van Friesland. Je vindt hem daar op zure grond in het veen of tenminste op venige grond. Een voorwaarde dat de grond kalkarm is en altijd nat blijft. Op de Delleboersterheide vinden we hem in flinke aantallen onderaan

de helling naar een moerasje. Beenbreek is in Nederland een wettelijk beschermde plant. De naam gaat terug op de legende dat schapen die van steenbreek eten, gemakkelijk hun poten zouden breken. Hoe dat precies zit, is niet helemaal duidelijk. Beenbreek verdraagt nauwelijks of geen kalk in de grond. Op plaatsen waar beenbreek groeit zullen de planten dus heel weinig kalk bevatten. De schapen die hier grazen krijgen te weinig kalk binnen en zouden daardoor broze botten ontwikkelen. Beenbreek groeit op vochtige plaatsen waar de poten gemakkelijk kunnen wegzakken en daardoor breken. Wellicht werken beide factoren samen.

3. De Hoorn is het achterste deel van de Delleboersterheide. Het is een open gebied dat bestaat uit rivierduintjes en hier en daar doorsneden wordt door oude meanders van de Tjonger uit de tijd dat deze rivier nog vrijuit mocht stromen. Het golvende en met gras begroeide terrein biedt de aanblik van een steppe, vooral als er een kudde Exmoorpony's aanwezig is. Midden in het gebied zien we wilgenstruweel uit een laagte boven het terrein uitsteken. Hier bevindt zich een pingorui. Gedurende duizenden jaren is de oorspronkelijke plas dichtgegroeid en ontstond een veenpakket. Nadat ververvening had plaatsgevonden was opnieuw een plas ontstaan, die inmiddels zo dicht omringd wordt met wilgenstruiken dat je van het water weinig meer ziet. De omringende grasvlakte is zeer aantrekkelijk voor veldleeuweriken die er dan ook in een behoorlijk aantal broeden. Dat is waarschijnlijk ook de reden dat dit deel van het gebied na 15 maart afgesloten is. Het is een bijzondere ervaring om hier in de eerste helft van maart rond te lopen. Je ziet dan overal veldleeuweriken voor je uit lopen of al zingend opstijgen tot hoog in de lucht.

4. Akkermunt en watermunt. Beide soorten komen in het gebied voor. Het is gemakkelijk vast te stellen of je met een muntsoort van doen hebt. Wrijf een blaadje fijn tussen je vingers en ruik eraan. Naar mijn idee heeft watermunt een veel sterkere

geur dan akkermunt. De twee soorten zijn in de bloeitijd gemakkelijk van elkaar te onderscheiden op het zicht. Bij watermunt eindigt de top van de hoofdstengel met een bloemenkrans, terwijl de top van de hoofdstengel van akkermunt eindigt met enkele blaadjes. Beide soorten bezitten gewoonlijk meerdere bloemkransen aan een stengel. Akkermunt vind je op plaatsen waar regelmatig water staat of waar de grond steeds nat is. Watermunt staat op nog nattere plekken, bij voorkeur langs oevers met de wortels in het water.

Terugblik

EEN HEERLIJKE EXCURSIE

door Jan Feenstra

Biologisch tuinieren

Twaalf belangstellenden komen op zaterdag 9 juli naar de biologische pluk- en oogsttuin "Heerlijkheid de Hare" in Oldemarkt om deel te nemen aan een door IVN en KNNV georganiseerde excursie. Exploitant van deze tuin is het sympathieke echtpaar Spitzten, dat de deelnemers ontvangt met koffie/thee en zelfgebakken koek. De tuin is prachtig gesitueerd en komt op de deelnemers over als een klein paradijsje.

Eerlijk en consequent

Het hard werkende echtpaar Spitzten geeft blijk van een eerlijke en consequente aanpak van hun biologische tuin. Er worden tal van gewassen verbouwd, waaronder niet alledaagse vaak wat moeilijker te kweken soorten, zoals pastinaak. Soms mislukt de oogst volledig, maar voor het echtpaar Spitzten betekent dat niet dat men bij de pakken gaat neerzitten. Integendeel. Men gaat er dan extra gedreven tegenaan om de volgende

koppel oktober 2016

blad 21

Voor professioneel advies hoeft u niet verder te kijken...

...kom meer dan **250** verschillende verrekijkers en telescopen voelen, proberen en bekijken, in het testcentrum van CameraNU.nl

Wij zijn trotse partner van **Staatsbosbeheer**, **Sovon** en diverse **vogelwerkgroepen**.
Door deze verbinding sponsoren wij onder andere het **onderhoud van observatiehutten**

keer wel succes te hebben. In de fruituin heeft men dit jaar veel last van slakken, die op hun beurt weer een lekker hapje vormen voor de spreuwen. Ook het koolmotje doet de tuin geen goed, maar gelukkig is er de sluipwesp om hier jacht op te maken. En zo houdt de natuur de tuin in het juiste evenwicht.

Enthousiast

Wel eens gehoord van lunterse pippeling? Het is een appel die er niet zo fraai uitziet, maar des te lekkerder smaakt! En dan zijn er de goed uitziende bramen evenals de rode en witte bessen en nog tal van andere gewassen, te veel om op te noemen. De deelnemers zijn erg enthousiast en komen veel te weten over het biologisch tuinieren. IVN-afdelingsvoorzitter Rian Hoogma heeft dan ook alle aanleiding het echtpaar Spitzen hartelijk te bedanken voor deze geweldige ontvangst. Een excursie, die zeker voor herhaling vatbaar is.

NACHTELIJKE ZOEKTOCHT NAAR DE MEERVLEERMUIS

Een bijzondere excursie

door Jan Feenstra

Het is zaterdagavond 2 juli, klokslag half elf, als elf belangstellenden zich hebben verzameld op de parkeerplaats bij de Meentebrug over het Ossenzijls kanaal in Paasloo om deel te nemen aan een nachtelijke zoektocht naar de meervleermuis. Expert op dit gebied, Johann Prescher, leidt deze excursie en geeft allereerst wat

achtergrondinformatie over deze bijzondere vleermuissoort. Op z'n iPad laat hij de deelnemers zien welke kenmerken de meervleermuis heeft, waar hij leeft, waar en hoe hij foerageert, hoe zijn poep er uit ziet en op welke wijze de jongen opgroeien bij de moeders in de kraamkamers. Ook demonstreert Johann de werking van de baatdetector met behulp waarvan je kunt vaststellen met welke vleermuissoort je te maken hebt. Elke soort heeft z'n eigen frequentie. Je kunt zelfs horen of de vleermuis sociaal bezig is of op jacht is naar voedsel.

De schemering is overgegaan in bijna volledige duisternis als het gezelschap op pad gaat. Prima omstandigheden voor de vleermuis om voor de dag te komen. Men begeeft zich in twee richtingen langs het kanaal. Eerst richting Ossenzijl langs de ene oever en daarna terug richting Steenwijk langs de andere oever. Langzaam aan

komen de vleermuizen te voorschijn. Ze vliegen vlak boven het wateroppervlak, waar ze hun prooi (insecten) verschalken. Met een zaklamp proberen de deelnemers de vleermuizen in de lichtbundel te vangen. De meervleermuis met z'n witachtige buik valt onmiddellijk op in het lamplicht. Het spookachtige schijnsel van de zaklantaarns in de diepe duisternis, grote zwermen muggen en het geluid van de door het

gras ruisende voeten vormen een passend decor voor deze nachtelijke excursie. Helaas laten de vleermuizen zich niet in groten getale zien of horen; alsof ze in de gaten hebben dat ze worden bespied.

Naast de meervleermuis worden ook de watervleermuis, de ruige dwergvleermuis, de gewone dwergvleermuis, de rosse vleermuis en de laatvlieger gespot.

Met dank aan Els Heibrink voor de info en Johann Prescher voor de foto's.

Herfstaster is vlinderlokker

uit Nature Today

door Kars Veling

Hoewel mei en juli gelden als echte vlindermaanden, zijn er ook in september en oktober nog veel vlinders actief. Sommige soorten hebben zelfs hun piek in de nazomer. De kleine vuurvlinder bijvoorbeeld heeft drie generaties per jaar, maar in september is deze vaak het grootst. Ook dit jaar wordt de kleine vuurvlinder al weer veel gemeld begin september, zodat het lijkt dat de soort weer een prima nazomergeneratie krijgt. Ook het landkaartje, die pas de laatste decennia een derde

generatie heeft, vliegt op dit moment erg goed en ook die zal de komende weken nog in aantal toenemen. Andere soorten die nazomergeneraties hebben zijn klein koolwitje, klein geaderd witje en bont zandoojje. Ook die zijn nu en de komende weken nog volop te zien. Je moet dan wel op plekken met bloemen zoeken en momenteel is herfstaster een prima vlinderplant.

Ook de vlinderoverwintersaars als dagpauwoog, kleine vos en gehakkelde

aurelia zie je nu op herfstaster. Deze vlinders moeten in winterslaap en proberen voor die tijd een flinke voorraad reservevoedsel binnen te krijgen. Hoe beter gevoed ze de winter in gaan, des te meer kans ze hebben om te overleven. Atalanta en distelvlinder gaan nog op trek en voor de grote afstanden die ze voor de boeg hebben moeten ze natuurlijk ook brandstof hebben. De nectar uit bloeiende planten, waaronder die uit herfstaster, is essentieel om de lange reis succesvol af te kunnen leggen. Uiteraard zijn er nog meer bloeiende planten momenteel en de vlinders zijn niet kieskeurig. Ze zullen alle planten waarin nectar zit gebruiken, maar herfstaster is wel een favoriet. Latser deze maand zal klimop in bloei komen en ook die is bijzonder in trek. Daarnaast wordt ook hemelsleutel (*Sedum*) soms intensief gebruikt. Als je die planten in je eigen tuin hebt staan hoef je niet ver weg om ook in het najaar te genieten van veel vlinders.

Activiteiten IVN en KNNV

Zondag 2 oktober – Speuren in het bos

Deze gezinswandeling op de Woldberg staat in het teken van de herfst en alles wat ermee te maken heeft. Al struinend verkennen we het bos, terwijl de omgeving vragen oproept. Waarom vallen de bladeren nu van de bomen? Welke noten en zaden liggen er in het bos? Wat zit er aan de onderkant van die paddenstoel? Op deze vragen en misschien nog wel meer proberen we onderweg op een actieve manier antwoord te vinden!

Verzamelplaats: Tuk's T-huis, Bergweg 71, 8334MC Tuk

Aan deze wandeling, die duurt van 13.30 – 15.30 uur, zijn geen kosten verbonden.

Nadere inlichtingen; Els Heibrink, telefoon 06 57187354

Zaterdag 8 oktober – Paddenstoelenexcursie naar het Waterloopbos

Aan de noordkant van het Voorsterbos ligt het Waterloopbos op het terrein van het voormalige Waterloopkundig Laboratorium. Dit instituut bouwde hier schaalmodellen van grote waterwerken uit de hele wereld. Deze modellen zijn inmiddels overgroeid met bomen en struiken en het bos is in beheer bij Natuurmonumenten. Het bos op de (oude) zeeklei levert een schat aan paddenstoelen op. Diverse soorten Russula's en Boleten, maar ook soorten uit andere paddenstoel families, kunnen hier worden gevonden. Oktober is een goede maand

voor het vinden van de 'laatste' vroege paddenstoelen en de 'eerste' late paddenstoelen.

We vertrekken voor deze ochtendexcursie om 9.00 uur vanaf de parkeerplaats aan de Eesveense kant van het station Steenwijk en om 9.30u van de parkeerplaats bij het informatiecentrum van Natuurmonumenten, Voorsterweg 36, Marknesse. Meer informatie Jaap Veneboer tel 0521-517628

Zaterdag 8 oktober 2016

Een fietsexcursie van 34 kilometer naar Nationaal Landschap Drentsche Aa.

Dirk Lont is onze gids en excursieleider. Het accent ligt op de geologische en historische aspecten van dit ten noordoosten van Assen gelegen gebied. Onderweg wordt in natuurgebied De Strubben-Kniphorstbos (het enige archeologische reservaat van Nederland) een korte wandeling gehouden naar een paraboolduin.

De fietstocht sluit aan op de lezing over dit gebied die Dirk in april bij ons hield. Zie ook: www.drentscheaa.nl/documents/home.xml?lang=en

- Als u niet met eigen fiets komt, is huren mogelijk op treinstation Assen (let op: werkzaamheden) of bij Fietsspecialist Kamp in Rolde, www.fietsspecialistkamp.nl (Rolde ligt op de route).

- De plaats van vertrek is de parkeerplaats van De Toegangspoort Deurze. Deze ligt *achter*

Eetcafé-Zalencentrum De Aanleg, Asserstraat 63, Deurze, tel: 0592-241251, www.de-aanleg.nl

(Deurze ligt tussen Assen en Rolde. De Toegangspoort Deurze heeft een eigen parkeerplaats; deze is kort geleden aangelegd en is dus niet die van café De Aanleg.)

- Het tijdstip van vertrek is 10 uur.

- Er zijn geen kosten verbonden aan de fietstocht (behalve eigen consumpties).

- De excursie zal ook aangekondigd worden in de lokale pers van Steenwijk.

- Opgave van tevoren is gewenst en noodzakelijk (in verband met het deelnemersaantal, eventuele aanvullingen op bovenstaande gegevens en de mogelijkheid de deelnemers te bereiken) en kan bij Zwaan Beijck (zwaanbeijck@ziggo.nl).

Dinsdag 11 oktober 2016

Een bezoek aan De Oude Aarde in Giethoorn.

We zijn uitgenodigd om de uitgebreide verzameling edelstenen, mineralen en fossielen te bekijken in het onlangs uitgebreide museum. Er is een winkel waar edelstenen te koop zijn. Aan de toegang tot het museum zijn geen kosten verbonden; die neemt de werkgroep voor haar rekening.

- De Oude Aarde, Binnenpad 43, 8355 BR Giethoorn, T. 0521-361313.

- De aanvangstijd is (net als op andere avonden) 19:30 uur.

Zondag 16 oktober – Herfst in de Rottige Meente

Het natuurreservaat Rottige Meente behoort evenals 'grote broer' De Weerribben tot de restanten van het laagveenmoeras dat zich ooit over een groot deel van Nederland uitstreckte. Als gevolg van de vervening is er een schitterend gebied ontstaan waar onder andere de otter, de grote vuurvlieder en de roerdomp te vinden zijn.

De gids zal o.a. vertellen over het ontstaan van het gebied, flora/fauna en cultuurhistorie. Deze wandeling is geschikt voor het hele gezin en staat in het teken van de herfst!

Tijd: 10.30 – 12.30 uur. Verzamelplaats; parkeerplaats Oldelamerbrug tegenover Lemsterweg nr. 2 8485 KL Munnekeburen. Meer informatie Sandra Broers - Visscher tel. 06-25246139

Zaterdag 22 oktober - Natuurfotografie wandeling,

thema paddestoelen op de Woldberg
Herken je het probleem? Tijdens een wandeling zie je iets geweldigs! Je hebt je camera bij de hand en je fotografeert het. Bij thuiskomst (of al eerder) blijkt de foto je beleving niet goed weer te geven met

teleurstelling als gevolg. Daarom organiseren we dit jaar een natuurfotografie wandeling, waarbij IVN natuurgids en (natuur) fotograaf Gerrit Houtschild tips geeft om tot betere/mooiere foto's te komen.

Voor wie is de bijeenkomst bedoeld:

- Iedere natuurliefhebber die wel eens een camera meeneemt
- Camerasoort is niet zo belangrijk
- Wenselijk is dat je de instellingen van je camera weet te vinden
- Lage instap zonder te veel techniek
- Al wandelend wordt advies gegeven

Deze natuurfotografiwandeling is zeer laagdrempelig en is bedoeld voor de natuurliefhebber die graag zijn/haar beleving vast wil leggen maar niet goed weet hoe.

Verzamelaarsplaats: Parkeerplaats Woldberg bij Tuks T-huis Bergweg 71 8334 MC Tuk

Tijd: 9.00 – 11.00 uur

Bij slecht weer gaat deze excursie niet door i.v.m. vochtgevoeligheid van fotoapparatuur.

De ochtend staat onder leiding van Gerrit Houtschild en Piet Hein Klip
Informatie en opgave voor 21 oktober 12.00 uur bij Gerrit Houtschild;
g.houtschild@home.nl of tel 06-11309982

Zondag 6 november - Kleurenpracht in de Weerribben

Struin op deze zondagmiddag door het moeras van de Weerribben en ontdek welke kleurenpracht er ontstaat nu we al diep in de herfst zitten en de winter nadert. Hoe maken plant en dier zich klaar voor de winter en wat valt er dan nog te ontdekken in het moeras. Samen met gids, Roely Luyten gaat u op onderzoek! De wandeling is geschikt voor het hele gezin.

Verzamelaarsplaats: Ingang bij het Buitencentrum van Staatsbosbeheer te Ossenzijl,
Tijd: 15.00 - 17.00 uur. Aan deze wandeling zijn geen kosten verbonden
Nadere inlichtingen: Roely Luyten, telefoon 0521 523740 of 06 11317756

Zaterdag 19 november - Vogelexcursie Lauwersmeer (dageexcursie)

Dit nationaal en internationaal bekende gebied is één van de rijkste vogelgebieden van Nederland. Elke excursie zorgt voor verrassende waarnemingen. Via de onderkant van het Lauwersmeer rijden we richting Zoutkamp. Onderweg bezoeken we de Huffel, achter camping De

blad 28

koppel oktober 2016

Pomp. Waar we een mooie uitkijk hebben over water en rietlanden. We vervolgen onze weg naar Zoutkamp. Van daaruit rijden we via de strand weg naar het Jaap Deens gat. Bij de vogelkijkhut die we onderweg tegenkomen, zullen we stoppen om te kijken naar verschillende vogelsoorten. Vervolgens rijden we door naar Lauwersoog waar we een tussen stop zullen maken.

Tijdens een wandelingen rondom de haven en op de kop van de pier in Lauwersoog, hopen we een verscheidenheid aan vogels te kunnen waarnemen. We vervolgen onze weg richting de Bandpolder en van daar naar de Ezemakeeg, vanaf dit punt zullen we weer huiswaarts keren.

Deze dagexcursie vertrekt om 8.00 uur vanaf de parkeerplaats aan de noord zijde van het N.S. station in Steenwijk. Warme kleding en lunch is niet overbodig en vergeet je verrekijker of telescoop niet!

Nadere inlichtingen: Albert Steenbergen tel 0521-513547 of 06-20934308

Zondag 27 november - Diersporen zoeken op het Holtingerveld

Vorig jaar hebben we een lezing over diersporen georganiseerd met daarop aansluitend een excursie begeleid door Jeroen Kloppenburg. Omdat alle deelnemers erg enthousiast waren hebben we hem opnieuw gevraagd. De excursie gaat naar een andere omgeving. Vorig jaar was het moeras- en veenweidegebied, dit jaar gaan we naar het afwisselende bos- en heidegebied op het Holtingerveld.

Jeroen is een echte dierspoorkenner.

Binnen enkele minuten heeft hij al sporen

gevonden zoals uitwerpselen, prenten (voetafdrukken) of vraatsporen. Ook kan hij het gedrag van de dieren uitleggen aan de hand van de sporen die we vinden. We verwachten op het Holtingerveld in ieder geval veel sporen van reeën te vinden, maar ook van andere zoogdieren, vogels en insecten.

Voor meer informatie over diersporen kijk op de website van Jeroen:

www.diersporen.info.

Vertrek van Station Steenwijk (Eesveense zijde) om 9.15 uur, startpunt excursie: parkeerplaats Golfclub Havelte, Kolonieweg 2, 7971 RA Havelte (laatste ingang parkeerplaats) om 9.30 uur.

Zaterdag 3 december Vogel excursie Gaasterland (dagexcursie)

Op deze dag gaan we vogels kijken in Gaasterland, waar we veel eenden- en ganzensoorten kunnen verwachten. We hopen nog trekvogels waar te kunnen nemen, maar standvogels en wintergasten krijgen natuurlijk ook onze aandacht. De excursie zal als ongeveer de volgende route aannemen: van Ossenzijl naar Lemmer,

dan via de Leien richting Oudemirdum. Daarna volgen we de kustlijn naar Stavoren en vervolgen onze weg via Warns naar de Workumer buitenwaard, waar altijd veel te zien is.

Onderweg doen we een nieuw uitkijkpunt aan!!!! Een verrekijker, warme kleding en lunch zijn op deze dagexcursie niet overbodig. We vertrekken om 08.30uur bij de fietsenstalling op de

parkeerplaats aan de Eesveense zijde van het station en om 09.00 uur vanaf de parkeerplaats bij het buitencentrum van Staatsbosbeheer in Ossenzijl.

Nadere inlichtingen: Albert Steenbergen, telefoon 0521 513547 of 06-20934308

Zaterdag 17 december – Bosuilen luisteren op de Woldberg

Het is inmiddels traditie om het jaar af te sluiten met de bosuilenwandeling op de Woldberg. Het oude bos met veel holle bomen is een ideaal leefgebied voor een holenbroeder als de bosuil. Jaarlijks broeden er enkele paren in dit gebied. Het broedseizoen van de

bosuil begint al in december. Het mannetje zet dan door te roepen zijn territorium af. Hierdoor laat hij aan andere bosuilenmannen merken dat zijn territorium al bezet is en dat ze het niet moeten wagen om dat over te nemen. We verwachten bosuilen te horen op deze avond en er wellicht ook een te zien.

Vertrek om 20.30 uur vanaf de parkeerplaats bij de Woldberg (na het tunneltje aan de Bergweg). We zullen om ongeveer 22.00 uur terug zijn. We wandelen langzaam en staan regelmatig stil, dus denk aan warme kleding. Meer informatie: Thijs Krösschel, telefoon 0521-795081

LEZINGEN

Lezingen zijn gratis toegankelijk voor leden van IVN en KNNV. Van niet-leden wordt een bescheiden bijdrage van € 2,- gevraagd.

De lezingen vinden plaats in De Klincke, Kerkstraat 16, Steenwijk en beginnen om 20.00u.

Lezing maandag 17 oktober

Plantengallen

door *Roelof Jan Koops*

Een gal is een abnormale groei van bijvoorbeeld het blad van boom, struik of hogere plant, die ontstaat in reactie op de aanwezigheid van een ander organisme. Als de gastheer van de gal een plant is, dan spreken wij van plantengallen. De plantengal kan worden veroorzaakt door dieren, maar ook door planten of schimmels. De meest bekende gallen worden veroorzaakt door muggen, wespen en mijten, maar gallenvormers kunnen we in véél meer groepen organismen vinden. Eén ding weten we natuurlijk al: gallen hebben de mooiste vormen en kleuren. En als je denkt dat een insect aan één gal meer dan genoeg heeft om zich voort te planten, dan is dat al een onjuiste gedachte. De veroorzakers van gallen parasiteren op de gastheerplant. Roelof Jan Koops neemt ons deze avond mee in de bijzondere wereld van de plantengallen en maakt ons wijzer over de wijze waarop gallen kunnen ontstaan. Laat u verrassen door de vele soorten gal en hun veroorzakers.

Dinsdag 8 november 2016

Weer terug in De Meenthe, zijn er vanavond twee presentaties:

- Voor de pauze zal Zwaan Beijck ons reisimpressies uit Sjælland, Oost-Denemarken laten zien.
- Na de pauze vertelt Bert Hummel over de Meester van der Heijden-groeve in Nieuw Namen, Zeeuws-Vlaanderen. Dit is een natuurgebied, dat voortkwam uit een voormalige zandgroeve en het is de enige plaats in Europa waar de overgang van Pliocene naar Pleistoocene ontsloten is (fossielen).

Lezing maandag 21 november

Vogeleiland Texel

door *Jaap Veneboer*

De boot naar Texel brengt de vogelaar naar een eiland, dat bekend staat om zijn grote verscheidenheid aan

broedvogels en trekvogels. In alle

jaargetijden is het er goed toeven en kunnen leuke soorten ook vanaf de openbare

weg goed worden bekeken. Een rondje Texel houdt in dat eerst de waddenkust wordt

gevolgd langs Ottersaat en het Wagejot naar het nieuw ontwikkelde natuurgebied

Utopia. Via De Cocksdorp en de vuurtoren wordt de weg door de duinen vervolgd.

Bekende natuurgebieden in het noorden van het eiland zijn de Slufter en de Muy. Via

de bossen aan de binnenduinrand bereiken we ook de Bollekamer en de Mokbaai bij

Den Hoorn. En dan is het rondje gemaakt, de haven is weer in zicht. Hoewel ook aan

landschap en planten enige aandacht wordt besteed, ligt de nadruk bij dit verhaal op

de (water)vogelbevolking van het eiland. Zo broedden er in 2016 wel 7300 paar grote sterns op het eiland, een ongekend hoog aantal.

Dinsdag 13 december 2016

Voor deze avond hebben we tot op heden nog geen spreker kunnen vinden.

Op welke manier (met welk thema) deze avond ingevuld zal worden, hoort u op een van de eerdere avonden.

Lezing op maandag 19 december

De Utrechtse Heuvelrug

door *Alexander Koenders en William Harpe*

Op deze avond, die verzorgd wordt door CameraNu uit Urk, maken we kennis met de Utrechtse Heuvelrug, een stuwwal die zich uitstrekt van Hilversum tot voorbij

Rhenen. Anders gezegd, van het Gooi in het westen tot en met de Grebbeberg /

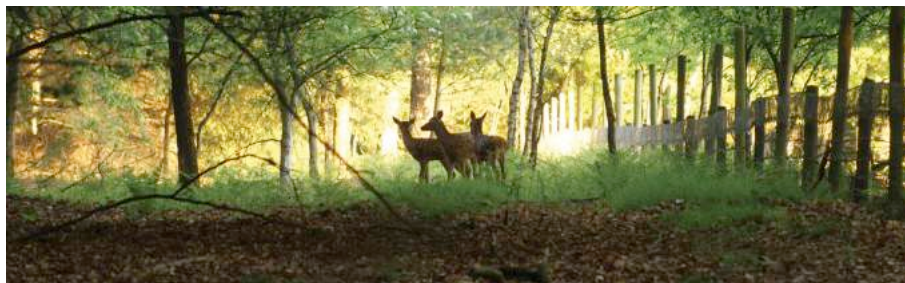
Laarsenberg in het oosten. Op enkele plaatsen wordt de heuvelrug doorsneden door

enkele snelwegen, de A28 bij Utrecht en de A12 bij Maarn. Door de aanleg van

ecoducten, ook langs provinciale wegen, zijn leefgebieden aan elkaar gekoppeld en

kunnen grondgebonden dieren ongehinderd passeren. In de presentatie zal aan het

ontstaan van het gebied en het gebruik de nodige aandacht worden besteed. Onder

andere de bosbouw, akkerbouw (tabaksteelt) en enkele enkdorpen passeren de revue. Op de heuvelrug komt een grote verscheidenheid aan diersoorten voor. We zullen genieten van mooie opnamen van landschap, planten, vogels, zoogdieren en insecten. Op enig moment wordt er tijdens de lezing een toelichting gegeven op digiscoping, het via de telescoop fotograferen van vooral vogels en zoogdieren.

VOORAANKONDIGINGEN

Dinsdag 10 januari 2017

Henry Bos zal ons deze avond deelgenoot maken van een reis naar Noord-Korea die hij samen met Henrike maakte. Onder andere cultuur en natuur (geologie) van het land zullen aan bod komen.

Dinsdag 14 februari 2017

Geertje en Ernst Kleis trokken in de zomer 2016 een maand lang met de camper door Scandinavië. Dit leverde (opnieuw) veel reisindrukken op, die Ernst deze avond graag met ons delen wil.

Dinsdag 14 maart 2017

Bert Hummel zal vanavond iets vertellen van de Harz. Inhoud nog niet bekend, laat u verrassen.

Dinsdag 11 april 2017

Naar aanleiding van het programma Vroege Vogels, waarin Hans Steur het had over '400.000.000 jaar fossiele planten', zal hij vanavond over dit onderwerp bij ons een presentatie verzorgen.

Zaterdag ?? ???? 2017

Misschien volgt er in het voorjaar van 2017 nog een tweede geologisch getinte excursie dit seizoen. Op het moment van schrijven bestaan over een bestemming (en een dag waarop) echter nog geen concrete plannen. Wellicht heeft u zelf een wens voor een bezoek aan een bepaalde plek of museum. We horen deze dan graag.

AGENDA KNNV en IVN

De vogelgroep IVN houdt in de maanden september t/m april haar avonden op elke tweede dinsdag van de maand in 't Hoogthij, Oldemarktseweg 117, Steenwijkerwold. In mei en juni wordt er een excursie voor de groep georganiseerd.

De vlinderwerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april haar avonden op elke eerste maandag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk.

De plantenwerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april (m.u.v. december) haar avonden op elke eerste woensdag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk. In de maanden mei en juni worden inventarisaties uitgevoerd.

De geologiewerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april haar avonden op elke tweede dinsdag van de maand (tenzij anders vermeld) in De Meenthe, Stationsplein 1 te Steenwijk. Jaarlijks wordt een (meedaagse) werkgroepexcursie gehouden. Op de webpagina van de KNNV afdeling is het actuele programma vermeld.

De gezamenlijke lezingen van KNNV en IVN worden in de maanden oktober tot en met maart (februari in combinatie met de KNNV ledenvergadering) gehouden op de derde maandag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk.

Agenda

- 1 oktober Ledendag IVN
2 oktober Gezinswandeling: speuren in het bos
3 oktober Vlinderwerkgroep
5 oktober Plantenwerkgroep
8 oktober Paddenstoelenexcursie Waterloopbos
8 oktober Fietstocht geologiewerkgroep
11 oktober Geologiewerkgroep: Oude Aarde, Giethoorn
11 oktober IVN Vogelgroep
16 oktober Gezinswandeling Rottige Meenthe
17 oktober Lezing over plantengallen
22 oktober Wandeling natuurfotografie:
het onderwerp is paddenstoelen
- 2 november Plantenwerkgroep
5 november Natuurwerkdag Zwolle (Struinwaard, Berkum)
meer info: natuurwerkdag.nl
6 november Kleurenpracht in de Weerribben
8 november Geologiewerkgroep:
Sjælland en Zeeuws-Vlaanderen
8 november IVN Vogelgroep
12 november 15e Overijsselse vogelaarsdag te Ommen
12 november Landelijke dag Ravon te Nijmegen
meer info: www.ravon.nl
12 november Natuurfotofestival en vlinder- en libellenpuzzeldag van de
Vlinderstichting te Ede (Reehorst).
meer info: www.vlinderstichting.nl
14 november Vlinderwerkgroep
19 november Vogelexcursie Lauwersmeer
21 november Lezing over (de vogels van) Texel
26 november Landelijke dag Sovon te Ede (de Reehorst)
meer info: www.sovon.nl
27 november Excursie diersporen in het Holtingerveld
- 3 december Vogelexcursie Gaasterland
10 december Landelijke dag Floron
12 december Vlinderwerkgroep
13 december Geologiewerkgroep
13 december IVN Vogelgroep
17 december Uilenexcursie op de Woldberg
19 december Lezing over de Utrechtse Heuvelrug en digiscoping